

GRADAC GORNJI (Mali), kaštel kraj istoimenog sela u Baniji. Podigao ga je na zaravanku čunjasta brijega Stolni kaptol zagrebački u XV. st. Stradao u borbama Kaptola protiv Zrinskih 1539. i 1542. Pošto je popravljen, smještena je u njemu krajiška straža. Popalili su ga i porušili već 1563. sami krajišnici da ne bi Turcima pao u ruke. Grad je bio pravokutna tlocrta s polukulama na uglovima.

LIT.: M. Kruhek, Stari glinski gradovi i utvrde, Zagreb 1987.

M. Kru.

GRADAC SREDNJI (Veliki), ruševine utvrđenoga grada u Baniji. Šesterokutna kula zajedno s obrambenim zidovima zatvarala je prostor nepravilna četverokuta. Podigli su ga vjerojatno Frankopani koji ga poklanjaju Stolnom kaptolu zagrebačkom. Sredinom XVI. st. važna točka u obrani granice pred turskim osvajanjima. Osvojen je i dijelom porušen poslije pada Gvozdzanskog 1578. Preostali samo neznatni tragovi.

LIT.: M. Kruhek, Stari glinski gradovi i utvrde, Zagreb 1987.

M. Kru.

GRADAC U ŽUPI, kameno brdo nedaleko od sela Grbavac u Župi kraj Dubrovnika. Pod vrhom Graca vide se ostaci kasnoant. zida i bunara. Ulomci ploče i stupa te tesana sedra vjerojatno su dijelovi crkve. Tu je nađena i prapov. i rim. keramika. Gradac je u rim. doba bio vjerojatno dio vanjskoga obrambenog pojasa Epidaura. Dubrovački analisti bilježe da su u nj smješteni epidaurski bjegunci, a nazivaju ga *Gradac* i *Burnum*. U XII. st. Gradac je selo.

LIT.: I. Marović, Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika, Anali—Dubrovnik, 1956. R.

GRADEC, selo *Sl* od Vrbovca. Tu su stajale dvije utvrde zagrebačkih biskupa. Pošto su u XVIII. st. napuštene, podignut je biskupski dvor. Kasnobarokna župna crkva Ranjenog Isusa (oko 1780) ima raščlanjeno pročelje iz kojega se izdiže zvonik. U kupoli je niz zidnih slika (*Muka Kristova*). U crkvi se nalaze: propovjedaonica s kipovima evanđelisti i grbom donatora J. Branjuga (1746), monstranca iz 1741, kalež s emajliranim sličicama iz 1748, zavjetna slika iz 1780, misal sa srebrnim okovima iz XVIII. st. U Dijecezanskome muzeju u Zagrebu među predmetima iz te crkve nalaze se slike J. Beyera (sred. XIX. st.). Blizu crkve je kasnobarokna kurija (podigao M. Vrhovac).

LIT.: J. Buturac, Vrbovec i okolica 1134—1984, Vrbovec 1984.

A. Ht.

GRADEČAK, Mijo, naivni slikar (Kuzminec, kraj Koprivnice, 21. II. 1919). Zemljoradnik. Slika prizore iz seoske sredine u karakterističnoj zelenoj gami. Prvi put izlagao 1959. u Bjelovaru.

GRADIĆ, Stjepan, povjesničar, pjesnik i diplomat (Dubrovnik, 6. III. 1613 — Rim, 12. V. 1683). Dubrovačka Republika povjerila je Gradiću, tada poslaniku u Vatikanu, brigu oko gradnje nove katedrale, nakon što je stara romanička srušena u potresu 1667. Poznavalac rim. barokne arhitekture, G. u pismima i dva elaborata (*Introduzione per la fabbrica del Duomo di Ragusa* i *Discorso sopra Papalto delle cave di travertino*) podrobno razrađuje koncept novogradnje te njegovu ulogu treba staviti uz bok arhitekta A. Bufallinija, koji izrađuje projekt i model 1671—73.

PRAPOVIJESNA GRADINA PICUGI KRAJ POREČA

LIT.: K. Prijatelj, Dokumenti za historiju dubrovačke barokne arhitekture, Tkalčićev zbornik, II, Zagreb 1958. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. Iv. Mat.

GRADIMILOVIĆ, Juraj, klesar (prva pol. XV. st.), rodом iz Velike Straže kraj Bugojna. U radionicu A. Alešija primljen 1455. te uči klesarski zanat šest godina. Tih je godina Aleši zidao splitsku palaču Zudenigo i jednu kapelu u Rabu pa se pretpostavlja da je G. u tome sudjelovao kao jedan od pomoćnika. Na očuvanim ukrasnim dijelovima palače u Jajcu s poč. druge pol. XV. st. vidljiv je rad splitskih majstora iz Alešijeve radionice, te je vjerojatno G. i tamo radio.

LIT.: C. Fisković i K. Prijatelj, Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu, Split 1948. — C. Fisković, Dubrovački i primorski graditelji XII—XVI st. u Srbiji i BiH, Peristil, 1962, 5. R.

GRADINA, lokalitet u Solinu. U kasnosrednjovj. utvrdi unutar ant. grada otkriveni su 1909—24. ostaci crkve s apsidom, nepravilno izvedena kvadratična tlocrta (13,50 × 12,50 m). Od 12 baza stupova u unutrašnjosti, osam je postavljeno u krugu po sredini, a četiri u uglovima. Unutrašnje zidne plohe raščlanjene su polukružnim, a vanjske plitkim nišama. Crkva je sagrađena u biz. razdoblju, vjerojatno krajem VI. st.

LIT.: J. Marasović, Prilog metodologiji obrade graditeljskog naslijeđa, Split 1977. Je. Mé.

GRADINE (gradišta), ostaci utvrđenih naselja na uzvišicama, koja su građena od prapov. do sr. vijeka; često naziv i za utvrđena mjesta na močvarnom zemljištu i u ravninama. Ima ih po cijeloj Europi, a kod nas su veoma česte u kraškim područjima. Oblik gradine uvjetovan je konfiguracijom zemljišta, najčešće ima kružan ili ovalan oblik. U ravnici je umjetno zaštićena sa svih strana, ukoliko ne postoji prirodna zaštita (rijeka, močvara, jezero). Na padinama visinskih naselja često se nalaze nekropole gradinskih stanovnika. Slav. gradine često se nalaze na mjestima starijih gradina.

G. služe kao utvrđena stalna naselja, kao pribježišta za vrijeme opasnosti (*refugium*) ili kao stražarska mjesta (manje gradine). Unutar njih stambene su građevine smještene u sredini ili duž zaštitnih zidova. Utvrđivale su se najprije palisadama sa širim ili užim rovom ispred njih, a kasnije se podižu i zidovi različite visine i širine, koji su u početku građeni od nevezana kamenja i zemlje, a poslije pojačavani drvenom građom. Na mjestima lakšeg pristupa, zid može biti udvostručen ili čak utrostručen. Broj ulaza ovisi o veličini i položaju gradine; ulazi su bili posebno zaštićeni grudobranima i bočnim zidovima.

Najstarije g. potječu s kraja neolitika i iz eneolitičkoga razdoblja. Pojavljuju se uz obale Dunava i Drave (Gradac u Vučedolu, Gradac u Sarvašu). Iz ilir. razdoblja najbolje su očuvane na kraškom zemljištu, a posebnu grupu čine g. na području Liburnije, Kvarnera i Istre, tzv. *kasteljeri*. One uglavnom pripadaju željeznom dobu; izvedene su od velikih tesanih blokova, odn. od lomljena nevezana kamenja. Zanimljiva gradina ilirsko-grč. razdoblja je Škarin—Samograd nedaleko od Šibenika; to je prirodnim stijenama zaštićena manja vrtića sa spiljom. Za rim. vladavine pojedine su gradine bile napuštene, dok su druge upotrebljavali starosjedioci ili su služile kao rim. vojne stanice.

Gradinske utvrde iz ranoga sr. vijeka još su nedovoljno istražene (Mrsunjski lug kraj Slavonskog Broda, Sveti Petar kraj Ludbrega).

LIT.: R. Drechsler-Bižić, Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région centrale des Japodes, Posebno izdanje ANUBiH (Sarajevo), 1975, 24. — M. Šaić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb 1976. — B. Govedarica, Prilozi kulturnoj stratigrafiji prastarijskih gradinskih naselja u jugozapadnoj Bosni, Godišnjak za balkanološka istraživanja ANUBiH (Sarajevo), 1982. R.

GRADIŠ, Zdenko, slikar (Sisak, 21. VIII. 1928 — Pula, 12. V. 1988). Završio Obrtnu školu i Akademiju u Zagrebu (Đ. Tiljak). Usavršavao se u Pragu i Londonu (School of printing and graphic art) a 1960. u New Yorku. Od 1950. profesor na Školi primijenjene umjetnosti u Zagrebu. God. 1954—56. pisao likovne kritike (*»Vjesnik«*, ČIP). Slika istarske krajolike geometriziranih ritmova i mirnih površina, raspoređenih na horizontali obzorja. Samostalno je izlagao u Opatiji (1954), Rovinju (1967, 1977), Sisku (1968) i Zagrebu (1952, 1953, 1958, 1973, 1980). Bavio se crtežom. Z. Ju.

GRADIŠTE, lokalitet kraj Požege. Tuda je prolazila rim. cesta koja je spajala požešku kotlinu (rim. *Vallis aurea*) s Podravinom preko Krndije. Tragovi rim. kola uklesani u kamen, u razmaku od 105 cm, očuvali su se kraj Gradišta do danas. Izvori iz 1702. spominju tu cestu kao stari put (ad viam Sztari put) a domaće je stanovništvo još i danas naziva *»stari drum«*. U sr. vijeku spominje se (1413) u Gradištu drveni kaštel opkoljen jarcima (Gradistya castellum ligneum). A. Ht.